

**CONTACTE ROMÂNNO-FRANCEZE LA NIVELUL FACTORILOR
DE DECIZIE MILITARĂ (1930-1936)**

**FRENCH-ROMANIAN CONTACTS AT THE MILITARY
LEADERSHIP LEVEL (1930-1936)**

Andrei NICOLESCU, referent principal relații,
Institutul Cultural Român
ORCID: 0009-0008-3670-3572
andrei.nicolescu@icr.ro

Andrei NICOLESCU, main relations officer,
Romanian Cultural Institute

CZU: 327(498+44)”1930/1936”

DOI: 10.46727/c.v3.21-22-03-2024.p194-203

Abstract. In 1932 and 1933 invitations to Generals Gamelin and Petin to visit Bucharest were declined on the basis of more or less objective reasons, this was not the case from 1934 onwards, when the frequency of such French visits to Bucharest increased. There was also a clear change in the level of representation, culminating in the visits of Generals Pétin, Mittelhauser, Georges, Gamelin and Weygand. Another significant moment for the development of the French-Romanian military relations was the presence in Bucharest of General Victor Pétin. It took place in a different context from that of General Gouraud's arrival, with different dimensions and connotations. The consequences of the visits, based primarily on the growing convergence of French and Romanian interests at that time, were felt. On the 8th of June, the Europe SubDirectorate of the French Ministry of Foreign Affairs affirmed the need to accept Romanian arms requests by means of a commitment to supply on credit and with annual instalments. One of the arguments put forward was that: 'As a faithful ally, Romania, like Yugoslavia, is part of the Small Alliance and the Balkan Alliance, whose policy tends to be in line with the direction of action decidedly favourable to the preservation of the established order, cannot but receive the approval of the Government of the Republic.

Keywords: *Romanian army, visits, Generals France, military, Bessarabia.*

O privire comparativă asupra vizitelor reciproce ale unor importante personalități militare evidențiază o creștere a ritmicității acestora, a disponibilității părții franceze de a da un răspuns favorabil unor invitații sosite din România. Astfel, dacă în anii 1932 și 1933 au fost declinate invitațiile adresate generalilor Gamelin și Petin de a face o călătorie la București, pe baza unor motivații mai mult sau mai puțin obiective [2, f. 67], nu același lucru se va întâmpla începând cu 1934, când frecvența unor asemenea prezențe franceze la București se va accentua. De asemenea, constatăm o schimbare evidentă la nivelul de reprezentare ce va culmina cu vizitele generalilor Pétin, Mittelhauser, Georges, Gamelin sau Weygand. Programele acestor vizite, atât din partea franceză, cât și din partea română, suferă permanente schimbări calitative, demonstrând cu prisosință faptul că se acorda un rol mai restrâns aspectelor protocolare, în favoarea abordărilor concrete, la obiect, a relațiilor bilaterale. Aspectele protocolare, invitarea la unele solemnități, au constituit mai ales pretextul folosit pentru prezența în România a unor reprezentanți militari francezi de rang din ce în ce mai înalt. Toate acestea erau și reflexul unor tot mai sesizabile schimbări ale modului de exprimare a politicii Franței pe plan general european, factorii de decizie, mai ales cei militari, acceptând tot mai mult ideea că retragerea în

spatele fortificațiilor nu poate asigura o certitudine de securitate, dacă nu este coroborată cu un sistem de alianțe eficient. În plus, România depășise la jumătatea anului 1934 criza, iar efectele revenirii economice se simțeau și în atitudinea guvernanților față de problemele materiale și financiare ale armatei române. O recunoștea însuși prim-ministrul Gheorghe Tătărescu, afirmând în cursul unei convorbiri avute cu generalul Mittelhauser cu ocazia vizitei acestuia la București în 1936: „Încă mai puțin de doi ani de îngrijorare patriotică” [15, p. 350]. Era manifestarea evidentă a încrederii în capacitatea României de a asigura mijloacele necesare progresului în domeniul înzestrării armatei și consolidării securității ei. Din păcate, evoluțiile interne și internaționale l-au contrazis.

Vizita generalului Gouraud

Prima prezență importantă în România a unui înalt oficial militar francez în perioada 1930 – 1936 este cea a generalului Gouraud, care s-a desfășurat în intervalul 13 – 25 iunie 1930. Sosit la București la invitația guvernului României, generalul Gouraud stabilește un program extrem de dens. Șeful Legației române din Paris sugera, încă din 18 februarie 1930, printr-o telegramă adresată șefului său de la București, ministrul Afacerilor Străine, Mironescu, că ar fi bine dacă în programul vizitei oaspetelui francez s-ar da „o însemnătate specială la situațiunea armatei și mai ales de a primi sfaturile amicale ale unei personalități competente, pentru îmbunătățirea sub toate raporturile a armatei noastre și deci a-l lăsa să-și dea seama mai cu seamă de echiparea ei. Totodată și în cazul când, dintr-un sentiment de prudență, generalul Gouraud nu ar merge în noile ținuturi, la defilarea de la 10 Mai să se aducă câte o unitate oarecare din provinciile alipite, inclusiv și, mai ales, din Basarabia [1, nenumerotat]. Sosirea oaspetelui francez s-a produs cu oarecare întârziere față de programarea inițială.

În perioada premergătoare vizitei, cu ocazia definitivării programului, s-au făcut auzite unele opinii ale generalului și ale guvernului francez. Ele se refereau la preocuparea de a nu se da acestei prezențe franceze în România o conotație care să deranjeze Uniunea Sovietică. În acest sens, de la Paris, Diamandy făcea cunoscut la București la 25 mai 1930 că, la un prânz oferit de general în onoarea Legației Române, acesta a informat că luase cunoștință de programul ce i se propunea, dar că, fiind mare mutilat de război, ar dori ca acesta să nu fie atât de încărcat și să i se rezerve mai mult timp de odihnă, reducându-se durata vizitei la Chișinău și Sinaia la numai o zi. „În ceea ce privește special Chișinăul nu trebuie uitată cererea exprimată de guvernul francez de a evita orice caracter de manifestațiune față de vecinii noștri de la Est” [1, nenumerotat] – avertiza oficialul român. Ministrul României la Paris revenea la 31 mai 1930 asupra acestui subiect, aducând în atenția Ministerului Afacerilor Străine de la București că „ Briand a stăruit din nou, rugând ca să se evite orice dezbateri care, datorită chiar numai relei credințe, să fie interpretată ca îndreptată împotriva Rusiei. În această ordine de idei, Briand ar dori ca vizita în Basarabia să fie redusă la o singură zi” [1, nenumerotat]. Insistența franceză asupra acestui aspect era urmarea evidentă a preocupării diplomației de la Paris, care dorea o normalizare a relațiilor cu Uniunea Sovietică [12, p.463].

Încă de la sosire, generalul francez se prezintă M.S. Regelui, vizitează Președinția Consiliului de Miniștri și îi face o vizită generalului Prezan. Vizitele sale includ și organismele de conducere ale armatei, Ministerul Armatei și Marele Stat Major. Însoțit de o misiune oficială formată din demnitari ai Ministerului de Externe și Ministerului Armatei, generalul Gouraud depune o coroană de flori la Mausoleul de la Mărășești, dorind după aceea să viziteze câmpurile de luptă din jurul acestei localități [2, f.84].

Interesat de istoria României, cu ocazia ajungerii în nordul Moldovei, oficialul militar francez își exprimă dorința de a-i fi prezentate mănăstirile din zonă și cetatea Sucevei [2, f.81]. Dincolo de laturile protocolare și de cunoaștere a României prin prezența generalului la București, Iași, Cernăuți, Sinaia, Brașov, Sibiu, programul nu a cuprins, referindu-ne la aspecte practice, decât o vizită la Uzinele, Minele și Domeniile Reșița. Mai mult, din programul acestui periplu prin România a lipsit o etapă semnificativă – Chișinăul [2, f.81-84].

Misiunea generalului Paul Angelescu la Paris

Drumul dificil al determinării Franței să accepte acordarea sprijinului atât de necesar pentru asigurarea capacității de luptă a armatei române a fost marcat și de *misiunea generalului Paul Angelescu*, fost ministru al Armatei, ocupant al funcției de Inspector general de armată, la sfârșitul anului 1931 [6, dosar nr. crt. 1186, 5-16]. Vizita sa în capitala Franței a fost dedicată intervențiilor necesare pe lângă generalul Weygand și alte personalități din Franța, în scopul creării în țară a unor fabrici de gaze (produse chimice), de explozive, de pulberi, precum și rezolvarea chestiunii delaborării munițiilor, stabilind aranjamentele necesare din punct de vedere tehnic, precum și a discuta condițiile financiare necesare.

Demersurile sale pe lângă personalitățile cu care a luat contact s-au încadrat într-un mandat bazat pe trei mari idei:

a) Ministerul Armatei Române solicita Ministerului Armatei Franceze ajutorul tehnic necesar – rezultat al experiențelor sale în decursul anilor de după Marele Război – pentru crearea în țară a diferitelor fabrici, precum și pentru operațiunea refacerii munițiilor.

Ajutorul tehnic era înțeles în sensul punerii la dispoziție a diferitelor date și procedee folosite în industria de război franceză și trimitere a unor specialiști cu experiență din serviciul armatei franceze, care să îi inițieze pe cei români, atât în construirea fabricilor, cât și în funcționarea lor.

b) În ceea ce privește sprijinul financiar din partea Franței, se dorea ca el să fie acordat ținându-se seama de situația financiară precară a României, care nu permitea eforturi anuale prea mari și, în special, în perioada anului financiar 1932 – 1933. Acest sprijin nu trebuia să excludă asistența tehnică oferită de armata franceză și nici posibilitățile de a fi utilizat pentru comenzi la uzinele militare existente în țară, aceasta permițând crearea unui sistem complet și armonios, pentru ca, astfel, în viitor, armata română să poată conta pe o industrie capabilă de a-i satisface toate nevoile în armament în cazul unui război.

Pe toată durata misiunii, demnitarul român a fost secondat de către atașatul militar, generalul Petre Dumitrescu, cu care s-a consultat cu privire la persoanele din conducerea armatei franceze pe care să le întâlnească.

Debutul întrevederilor l-a constituit întâlnirea cu Blanchard, Directorul general al pulberilor din Ministerul de Război.

Prima chestiune discutată a fost aceea referitoare la pulberea specială necesară pentru încărcarea muniției mitralierei „Hotchiss” de 13 mm, fabricare pe care Ministerul Armatei Franceze o ține secretă.

Înaltul funcționar francez a admis ca să se dea armatei române caietele de sarcini și datele relative la fabricarea pulberii, precum și detaliile necesare, cu condiția ca guvernul român să asigure că tehnologia de fabricație va rămâne secretă.

În privința solicitării sprijinului în vederea creării unei fabrici de trotil și de pulbere, s-a promis sprijinul tehnic, tot cu o condiție: ea să se realizeze de către o firmă franceză. Pentru

coordonarea operațiunii de refacere a munițiilor s-a promis trimiterea la București a unui inginer cu experiență și a câtorva contramaștri, pentru inițierea operațiunii în condiții de securitate.

A doua întrevvedere avută a fost cu generalul Maurin, Inspectorul General al Artileriei, ocazie cu care a fost discutată posibilitatea instalării cu sprijin francez a unei fabrici de gaze și producere a măștilor de protecție contra gazelor. S-a promis trimiterea unui chimist care a lucrat în laboratoarele armatei franceze. Și în legătură cu cea de-a doua cerință s-au promis comunicarea datelor necesare și sprijinul tehnic pentru fabricarea măștilor în țară.

Generalului Weygand, vicepreședintele Consiliului Superior de Război și Inspector General al Armatei, cu care emisarul român a avut cea de-a treia întrevvedere, i-a expus punctele de vedere principale menționate la începutul raportului său. Generalul român și-a exprimat convingerea că se adresa „primului reprezentant al armatei franceze, aceluia care înțelege că armata română reprezintă un sprijin principal al aliaților – în fruntea căreia se găsește Franța – în contra tuturor încercărilor ce s-ar face pentru schimbarea stării actuale consfințite prin Pacea de la Versailles; aceluia care-și dă seama că armata română, în cazul unei agresiuni din partea Uniunii Sovietelor, reprezintă avangarda generală strategică a aliaților și, în sfârșit, aceluia care față de toate aceste considerente trebuie – chiar în interesul Franței – să caute tot posibilul ca armata română să fie în stare, în cazul unui război, să-și satisfacă nevoile de armament de tot felul chiar în țară.

De altfel, acesta reprezintă sfatul principal pe care ni l-a dat mareșalul Foch, în prezența domniei sale, la venirea în țară, cu prilejul încoronării M.S. Regelui Ferdinand”.

Generalul Weygand a răspuns că era perfect de acord și că înțelegea să facă tot posibilul pentru a satisface toate cererile, arătând că, dacă din punctul de vedere tehnic, poate să se angajeze, nu are calitatea să răspundă la aspectele financiare. „I-am obiectat că înțeleg prea bine că, din punct de vedere strict financiar, domnia sa n-are nicio calitate, însă dacă privim chestiunea în ansamblul ei, desigur că este în interesul Franței ca să fim bine armați și, în această ordine de idei, nu mă îndoiesc că sprijinul puternic pe care ni-l poate da domnia sa pe lângă guvernul francez va fi de natură de a ne înlesni acest sprijin financiar.

În urma acestor discuții, generalul Weygand a promis că va căuta să ne dea tot sprijinul său atunci când guvernul român va trata chestiunea cu guvernul francez,” consemna generalul Paul Angelescu.

La finalul întâlnirii, generalul Weygand s-a interesat de starea de spirit a populației din Basarabia, cum și de situația generală din țară, față de criza financiară, răspunsul fiind unul liniștitor: criza financiară este suportată cu mult stoicism, iar populația din Basarabia este formată în majoritate de moldoveni, adică este românească și deci cu totul liniștită.

„Am insistat asupra acestei chestiuni, fiindcă am avut prilejul să constat că, uneori, cerând sprijinul financiar al Franței pentru completarea armamentului nostru, se aduce ca argument peremptoriu marele pericol sovietic, ceea ce, desigur, pe lângă că este exagerat, dar nu este nici încurajator pentru acei care ar fi dispuși să facă investiții de capital în țara noastră”.

Ultima întrevvedere avută a fost cu generalul Gamelin, șeful Marelui Stat Major francez, la care a asistat, ca de altfel la toate celelalte, și generalul Petre Dumitrescu. Și Gamelin și-a declinat competența în privința aspectelor financiare care erau – preciza el – de resortul guvernului, dar promitea că va uza de toată influența sa și cu toată convingerea pe lângă Maginot – ministrul de Război – pentru rezolvarea acestor probleme.

Generalul Angelescu a insistat și de această dată asupra problemelor financiare, „fiindcă, fără să mi se spună, totuși, în mod indirect, am simțit din diferitele întrevederi avute că persistă amărăciunea că, la facerea împrumutului de stabilizare, sumele destinate pentru investiții de armament au fost date prin diferite comenzi altor state și, fiindcă la plecarea din țară, într-o convorbire avută cu atașatul militar francez, acesta mi-a atras atențiunea, că o rată datorată – dacă nu mă înșel – Uzinelor „Creusot” a fost amânată.

Am spus generalului Gamelin că, orice s-ar zice, România și-a plătit totdeauna datoriile, fie chiar puțin mai târziu, dat fiind criza financiară, care de altfel este generală.

A insistat să facem toate eforturile pentru completarea armamentului și am găsit prilejul să-i răspund că aceasta depinde în mare parte de sprijinul tehnic și financiar pe care Franța ni-l va da, sprijin reprezentând, în ultimă instanță, și interesul ei propriu”.

Concluzia ce s-a impus la încheierea misiunii a fost aceea că, dacă în privința sprijinului tehnic, acesta era asigurat, în problemele financiare trebuia uzitat de disponibilitatea concursului autorităților militare franceze, pentru asigurarea și ușurarea aranjamentelor.

Misiunea secretă la București a generalului Victor Pétin

Un alt moment semnificativ pentru decelarea evoluției raporturilor militare româno-franceze l-a constituit prezența la București a *generalului Victor Pétin*. Ea se producea într-un context diferit de cel al venirii generalului Gouraud, având alte dimensiuni și conotații. După venirea lui Hitler la conducerea Germaniei în ianuarie 1933, Berlinul a căutat să-și asigure o prezență tot mai consistentă în Estul Europei. Obiectivul major al acestei noi orientări era recuperarea statutului deținut înainte de prima conflagrație mondială. România se înscria în sfera de interese germane, iar strategia de subordonare politică și economică a ei a urmărit „destrămarea sistemului de alianțe, stimularea pretențiilor revizioniste ale unor vecini, presiuni economice, antrenarea unor forțe politice interne, desfășurarea unei propagande abile etc.” [14, p.28]. Încă din 1926, ministrul de Externe german, Gustav Stresemann, se pronunțase pentru asigurarea de piețe economice germane pentru România și Iugoslavia. El vedea în aceasta posibilitatea slăbirii sistemului francez de securitate din estul Europei și creării de breșe între statele din componența Micii Înțelegeri [11, p.16]. Ideea va fi reluată de Ministerul German de Externe chiar în timpul crizei din 1929 – 1933. În 1930 a fost semnată o înțelegere comercială cu România, iar în 1931 un tratat preferențial, pentru ca, în 1934, Germania să semneze cu Ungaria și Iugoslavia tratate comerciale care să asigure deschiderea pieței germane pentru produsele agricole ale celor două țări la prețuri fixe [11, p.16]. Paralel, Rosenberg a căutat să destructureze alianța regională din care făcea parte România și să submineze prezența franceză în zonă și prin cointeresarea României. El îi oferea în 1935 lui Carol al II-lea posibilitatea de a încheia un tratat de prietenie româno-german, care prevedea „recunoașterea germană a granițelor române, împreună cu un tratat comercial la scară largă” [11, p.18], cu condiția ca România să rămână în afara oricărei combinații îndreptată împotriva celui de-al Treilea Reich [9, p.47]. Inițiativa nu s-a finalizat, nu numai din cauza opoziției lui Nicolae Titulescu și curentului filofrancez, dar și datorită faptului că însuși Carol era nehotărât în luarea unei asemenea decizii. În 7 octombrie 1936 el îl informa pe Fabricius, șeful Legației germane de la București, că nu este „simpatizant al bolșevismului” și că dorința lui este „de a orienta politica țării mele spre relații mai apropiate de prietenie cu Germania. Dar... politica României este una a tratatelor cu Franța, Polonia și Mica Înțelegere... Dacă Germania reușește să aibă relații mai bune cu Franța... va fi posibil pentru mine să fiu mai deschis” [11, p.29].

Anterior, Franța manifestase un evident dezinteres față de adâncirea colaborării cu aliații săi din Europa Centrală și de Est, cu statele Micii Înțelegeri, implicit cu România. Din acest considerent nu au fost organizate necesarele consfătuiri periodice ale factorilor de conducere la mobilizare a forțelor, nu au fost elaborate planuri de operații care să precizeze modalitățile de ripostă comună în caz de conflict, fie el parțial sau generalizat, nu au fost precizate cuantumul forțelor cu care fiecare partener trebuia să participe la acțiunea militară sau relațiile de comandament și nici stabilite clar mijloacele de legătură. Această atitudine era explicată de către ministrul român la Paris în 1926 prin *l'esprit du temps*, prin ostilitatea opiniei publice franceze față de militari și militarism, materializată în „faptul că somități militare – se gândea la mareșalii Foch și Joffre sau la generalul Weygand – care au contribuit la apărarea și la victoria Franței nu jucau, în prezent, aproape niciun rol în desfășurarea evenimentelor, nu sunt folosiți și vocea lor, chiar dacă se face auzită, nu mai este ascultată de nimeni” [10, p. 38]. Această explicație, incompletă, considerăm noi, nu mai era valabilă în 1934, când ordinea europeană stabilită la Versailles în 1919 era amenințată tot mai grav de Germania. Diplomația Franței, conformându-se percepției propriilor interese, nu acționase pentru strângerea legăturilor cu aliații săi est-europeni, ba mai mult, avea tendința chiar de a le reproșa acestora situația la care se ajunsese [7, p.48].

Guvernul de la București era și el conștient de necesitatea luării unor măsuri de întărire a capacității de apărare. În luna februarie 1934, Marele Stat Major a elaborat, în contextul situației politico-militare europene, o analiză a stării combative și capacității de luptă a armatei române, propunând Consiliului Superior al Apărării Țării luarea de măsuri urgente pentru a o face capabilă de un răspuns adecvat noilor sfidări ce se profilau. În raportul său, șeful M.St.M, considera că „ciocnirile tot mai accentuate între interesele diferitelor națiuni apropie perspectiva unor conflicte uriașe și se impune să examinăm în ce măsură le putem face față. Acest examen trebuie să fie cu atât mai sever, cu cât este constatat că, deși România duce o politică cu totul pașnică, interzicându-și orice scopuri agresive, totuși părți importante din teritoriul ei formează obiectul unor revendicări din ce în ce mai precis conturate” [4, f.49]. Receptând semnalul de alarmă, prim-ministrul Gheorghe Tătărescu îl reconfirmă și supune propunerile M. St. M. dezbaterii Consiliului Superior al Apărării Țării la 12 martie. Conform procesului verbal al acelei ședințe, el declara că „consideră situația externă ca foarte gravă și, fără a fi alarmist, crede că înarmarea noastră trebuie să fie preocuparea oricărui om politic conștient de răspunderea ce o are. Situația politică – aprecia șeful guvernului român – ne face să credem că mobilizarea preventivă trebuie să fie privită cu toată seriozitatea. Domnia sa nu vede imediată posibilă o conflagrație generală. Specialiștii și cunoscătorii cu care am vorbit văd această conflagrație mai depărtată (2 ani), pe când o mobilizare preventivă poate de pe o zi pe alta să fie necesară a se produce” [5, f.1]. Soluția rapidă de modernizare a armatei române pentru a putea face față noilor cerințe ale câmpului de luptă consta, în viziunea prim-ministrului român, în folosirea resurselor țării și a ajutorului francez concretizat prin: „ a) Gratuitate. Cu persoana chemată (generalul Pétin n.n.) și cu reprezentanții calificați din guvernul francez vom vedea în ce măsură răspund la apelul nostru. Când noi contribuim cu sânge, ei sunt datori să contribuie cu ajutor militar; b) Ce se poate da cu titlu de împrumut, din ce are în depozite, urmând ca, după întrebuințare în scopul știut, să le restituim; c) Ce nu poate ceda, pe credit lung și preț redus” [5, f.14]. În același timp, el se pronunța pentru încheierea neîntârziată a unui acord militar între Franța și Mica Înțelegere [16, p.89-90].

Drept urmare, între 3 și 8 aprilie 1934 se produce misiunea secretă la București a generalului Victor Pétin la solicitarea lui Carol al II-lea și Gh. Tătărescu. Aceștia fuseseră convingși de Ion Antonescu, șeful Marelui Stat Major român, să-l invite pe colegul său francez de la Secția Operații din Marele Cartier General român din timpul Marelui Război. Scopul: discutarea realizării unei colaborări mai strânse pe baza asigurării forței umane de către partea română și a armamentului de către francezi [17, p.94].

Că inițiativa prezenței lui Pétin în România a aparținut forurilor de conducere de la București o demonstrează două rapoarte transmise de d'Ormesson, ministrul Franței de aici, datate 19 și 23 martie 1934. Acesta informa Quai d'Orsay-ul că la 18 martie fusese invitat de către rege la un dejun la care nu au mai participat decât soția sa și ministrul Muncii din guvernul român cu soția. După cafea, suveranul l-a invitat în cabinetul său pentru „discuții politice”. „El mi-a vorbit despre voiajul generalului Pétin – raporta d'Ormesson – dezvoltând în fața mea aceleași argumente pe care le spusese atașatului militar, aducându-mi, în plus, mari elogii. I-am răspuns că generalul Petin va veni cât mai repede la București, făcând o rezervă asupra datei, justificată de comentariul că riscă să se întâlnească cu ofițerii de stat Major ai Miciei Înțelegeri. Regele mi-a spus că nu vede din partea sa niciun inconvenient, dar că înțelege foarte bine de ce guvernul francez preferă să evite o întâlnire care nu era dorită de ceilalți. Eu i-am răspuns că, dacă va fi o întârziere, ea nu va fi cu siguranță decât de câteva zile.

Regele mi-a spus din nou ceea ce îmi dezvoltase la ultima sa invitație, ca să știu că România are nevoie absolută de ajutorul Franței și că în domeniul militar își propune să aibă cu generalul Pétin conversații de foarte mare interes.

El mi-a spus că se ocupă personal de chestiunea armamentului, considerând că două ministere s-au ocupat în țara sa timp de patru ani; trebuia să se rezolve și că, de acum încolo el va trata această chestiune.

Din punct de vedere financiar, el mi-a spus că oricare ar fi rezultatul rapoartelor experților, România este incapabilă să plătească și că nu putea lua în considerare plata împrumuturilor, fiindcă nu avea din ce asigura nici nevoile interne ale regatului său” [8, dosar 35].

Câteva zile mai târziu, atașatul militar francez i-a comunicat regelui data sosirii generalului Pétin. La rugămintea lui d'Ormesson el, l-a întrebat pe suveran dacă primul ministru și ministrul de Externe sunt la curent cu această invitație personală. Răspunsul a fost afirmativ numai pentru Gh. Tătărescu. S-a convenit ca ministrul Franței la București să-l informeze personal pe Tătărescu asupra datei sosirii emisarului Parisului, fapt realizat la 2 martie, și să se pună de acord în ceea ce îl privea pe Titulescu. La primirea veștii despre sosirea lui Victor Pétin, și Tătărescu afirma că își punea mari speranțe pentru proiectele privind apărarea națională de care se interesa personal. Cât despre Titulescu, prim-ministrul informându-l despre vizită, a constatat că a primit știrea ca pe cel mai natural lucru din lume [8, dosar 35]. Acceptarea vizitei era un răspuns favorabil dat unor invitații repetate ce fuseseră făcute și anul anterior, dar pe care Petin le declinase, desigur la sugestia șefilor săi, sub diferite pretexte [1].

Pe durata sejurului său la București, generalul francez a avut mai multe convorbiri cu Carol al II-lea, Gheorghe Tătărescu, Nicolae Titulescu și Ion Antonescu. În cadrul acestora au fost abordate probleme vizând realizarea unei rapide coordonări, încă din timp de pace, a acțiunilor militare ce era posibil să fie duse în comun dacă Germania înfăptuia Anschluss-ul său contra Ungariei, dacă aceasta ar fi încălcat prevederile tratatelor de pace [16, p. 90].

Totodată, emisarul Parisului a fost informat despre conținutul Protocolului adițional adoptat cu prilejul conferinței de la București din luna martie a șefilor Marilor State Majore ale armatelor statelor din Mica Înțelegere. Acesta fusese redactat și propus de către Ion Antonescu și avea menirea să clarifice unele ambiguități referitoare la precizarea momentului când prevederile alianței erau aplicate și puse în aplicare de cele trei armate aliante. În discuțiile purtate a fost subliniată, în același timp, importanța acestor precizări pentru colaborarea militară probabilă dintre Franța și Mica Înțelegere în cazul unui conflict generalizat [16, p.91]. Indiscutabil, problema cea mai stringentă pentru România era înzestrarea armatei sale și ea a constituit centrul discuțiilor purtate cu acest prilej [17, p.95]. Ele s-au încheiat cu promisiunea unei rezolvări a solicitărilor române, dar cu condiția ca să fie promovate o serie de măsuri de modernizare a forțelor armate, pe care Marele Stat Major le demarase deja.

Înapoiat în Franța, Victor Pétin a informat factorii de decizie asupra situației din România și a doleanțelor conducătorilor români. El raporta că atât Antonescu, cât și Carol al II-lea i-au afirmat că armata română nu era în măsură în acel moment să-și respecte angajamentele luate față de aliați și nu poate să iasă din impas doar prin efortul propriu, deoarece nu putea produce materialul de război necesar [13, p.201]. Trimisul guvernului francez semnaleză și precaritatea colaborării dintre statele majore ale Micii Înțelegeri, pe de o parte, și Statul Major General francez, pe de altă parte. „Suntem cu toții lămuriți asupra precarității colaborării existente între statul nostru major și cele ale Micii Înțelegeri. Asta reiese din aceea că ea (precaritatea colaborării) se află în cadrul unor tratate și protocoale secrete. Pentru a nu vorbi decât despre România, protocolul secret din 1926 stipulează că această colaborare între statele majore nu se va organiza decât în momentul unui conflict iminent, adică prea târziu. Suntem hotărâți, din punct de vedere militar, să ieșim din acest impas și s-a convenit că această călătorie a mea... ar putea prilejui cea mai fericită ocazie pentru niște convenții de acest ordin” [13, p.201]. Cu alte cuvinte, el propunea semnarea unor acte care să precizeze concret parametrii colaborării militare, să pregătească din timp și să asigure mijloacele necesare unei asemenea colaborări între aliați.

În finalul raportului său, care este de fapt o sinteză a rezultatelor misiunii la București, Victor Pétin consemna că ea s-a axat pe două aspecte majore:

„ – Pe de o parte, aspectul pur românesc, care se reduce, în definitiv, la prezentarea unor cereri de ajutor material în armament.

- Pe de altă parte, punctul de vedere francez, care a constat pentru noi de a profita de aceste împrejurări deosebit de oportune pentru a ne îngădui să reluăm, în ceea ce privește problemele militare ale Micii Înțelegeri, un drept de control la care s-ar părea că am renunțat de bună voie. În ceea ce privește a doua parte a misiunii mele, socot că ea a reușit în condiții cât nu se poate mai bune. Am găsit în generalul Antonescu un interlocutor de o valoare excepțională; el mi-a deschis tainițele lui cele mai ascunse, mi-a arătat documentele purtând cele mai autentice semnături și mi-a dezvăluit proiecte ce corespund într-un mod deosebit vederilor și dorințelor comandamentului francez, așa cum mi le expusese generalul Gamelin” [13, p.201].

Înaintat spre informare lui Louis Barthou, ministrul Afacerilor Externe francez, raportul dă naștere unei reacții semnificative pentru confirmarea existenței unei diferențe de poziții între conducerea militară și cea politică, deși demnitarul francez era cunoscut drept un susținător fervent al Micii Înțelegeri. În scrisoarea de răspuns adresată șefului de stat major al Armatei, el se arăta surprins de poziția stafului militar, care propunea refacerea redactării textului

protocolului militar secret anexă la tratatul franco-român. Se atrăgea atenția factorilor militari că tot ei erau cei care au propus formula protocolului semnat cu Iugoslavia în 1927 și care fusese reînnoit în 1932, fără a fi modificat, deși avea aceeași redactare ca și cel semnat cu România în 1926. Când s-a procedat la această reconfirmare, „departamentul dumneavoastră – reproșa el – a socotit că redactarea sa nu pretinde precizări complementare și că ea ar permite asigurarea în condiții mulțumitoare a colaborării între statul major francez și cel iugoslav. De fapt, guvernul de la Belgrad, ca și statul nostru major, nu ne-a făcut cunoscut niciodată că ar considera textele susmenționate ca insuficiente pentru asigurarea tuturor contactelor tehnice folositoare. În aceste condiții, nu mi se pare că ar fi cazul de a modifica textul protocolului franco-român semnat în 1926 de predecesorul meu” [13, p.202]. Era, desigur, o voită omisiune a unei comparații dintre atitudinea celor doi aliați, România și Iugoslavia, față de Franța, constatată cu o pregnanță din ce în ce mai mare în etapa următoare.

În ceea ce privea confesiunile șefului Marelui Stat Major român, Ion Antonescu, făcute lui Pétin cu privire la hotărârea luată la întrunirea șefilor statelor majore ale armatelor Micii Înțelegeri de la București, din primăvara aceluși an, privind o ripostă a statelor din alianță împotriva Ungariei într-o situație de criză, fără a se aștepta o luare de poziție formală din partea acesteia, Barthou avertiza că o asemenea acțiune nu se va bucura de sprijinul Franței, deoarece asistența nu se va acorda decât în termenii tratatelor care prevedeau doar situația că ele vor fi victime și atacate, fără o provocare din partea lor [13, p.202].

Această atitudine voit intransigentă față de formulări ale unor acte diplomatice care nu mai răspundeau realităților a suferit rapid o modificare, evidentă în cursul vizitei întreprinse de Louis Barthou în România în zilele de 21-23 iunie 1934. Produsă și ea ca urmare a unor insistențe din partea forurilor de decizie politică și militară de la București, vizita s-a dorit a fi percepută ca o manifestare a voinței celor două state de a acționa pentru adâncirea colaborării bilaterale. Și cu acest prilej, prim-ministrul român și-a manifestat îngrijorarea față de evoluțiile tot mai periculoase ale situației generale din Europa, care devenea tot mai amenințătoare și pentru integritatea țării sale. Soluția apărării acesteia prin forță, deși nedorită, era grav afectată de lipsa mijloacelor materiale militare, cu tot elementul uman suficient și de calitate. Din această cauză, el considera ca absolut necesară livrarea cât mai urgentă de către Franța a unor categorii de armament indispensabile ca artilerie grea, ușoară de câmp, cu muniția necesară, și aviație pentru asigurarea operativității la nivel superior a cel puțin 10-12 divizii. Era reiterat efectul benefic și pentru Franța în condițiile existenței unei forțe armate române capabile a juca rolul pe care aliata României „îl așteaptă la momentul potrivit” [16, p.93]. Louis Barthou a făcut cunoscută aprecierea de către guvernul francez a valorii și importanței intervenției armatei române în caz de conflict, promițând sprijinul necesar efortului de înzestrare a ei [16, p.93]. La aceasta s-a adăugat și declarația fără echivoc privind garantarea granițelor României. „Pacea v-a restituit frontierele care au fost ale voastre. Ele vor rămâne ale voastre,” a afirmat el [16, p.93].

Nu știm dacă aceste declarații au fost doar formale, necesare alungării neliniștii resimțite de români. Cert este că Franța a marșat în continuare pe ideea acceptării tacite a pretențiilor revanșiste și revizioniste, făcând concesii pe care ea le considera necesare pentru asigurarea securității sale. Reorientarea față de România survenită în aprilie 1938 a fost tardivă și nu a fost folositoare nici măcar pentru ea.

Nu este de neglijat, totuși, nici minimul progres realizat ca urmare a acestor contacte pe calea înzestrării armatei române cu sprijin francez. Beneficiind de susținerea hotărâtă a

generalului Pétin și a altor personalități militare de la vârful armatei franceze, aceste solicitări vor beneficia de o tratare favorabilă.

Consecința celor două vizite, desigur bazată în primul rând pe convergența tot mai accentuată în acel moment a intereselor Franței și României, s-a făcut simțită. La 8 iunie Subdirecția Europa din Ministerul Afacerilor Străine al Franței afirma necesitatea acceptării cererilor românești de armament prin intermediul încheierii unui angajament de livrare pe credit și cu vânzare în rate anuale. Unul din argumentele invocate era acela că, „aliat fidel, România face parte, ca și Iugoslavia, din Mica Antantă și Antanta Balcanică, a căror politică tinde să se confunde cu sensurile unei acțiuni hotărât favorabilă conservării ordinii stabilite, nu poate decât să primească aprobarea guvernului republicii. A venit probabil momentul să ne afirmăm interesul pe care îl acordăm apărării naționale române și să încurajăm astfel amicitia pe care contăm în această țară și care a rămas puternică la marea majoritate a românilor” [16, p.9].

BIBLIOGRAFIE

1. *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe*, fond Franța, vol. 65.
2. *Arhivele Militare Române*, fond Ministerul de Război, Cabinet, dosar nr. crt. 158.
3. Idem, fond Ministerul de Război, Secretariatul General, dosar nr. crt. 1009 și 1186.
4. Idem, fond M. St. M., Secția a III-a Operații, dosar nr. crt. 1397.
5. Idem, fond M. St. M., Secția I Organizare Mobilizare, dosar nr. crt. 62.
6. *Arhivele Naționale ale României*, fond Casa Regală. Oficiale, Regele Carol al II-lea, Cabinet, dosarul nr. crt. 50/1933.
7. *Carol al II-lea în exil. Documente diplomatice*. Selecția documentelor și studiu introductiv de Valeriu Florin Dobrinescu și Ion Pătroiu. București: Editura Vremea, 2002. 224 p. ISBN:973-645-032-5.
8. *Centrul Arhivelor Diplomatice de la Nantes (Franța)*. Legația București, Seria A, dosar 35.
9. CRETZIANU, Alexandru. „Ocazia pierdută”. Iași: Institutul European, 1995. 295 p. ISBN: 973-9148-73-5.
10. GEORGESCU, Maria, MIDAN, Christophe. *Capitaine, Une exemple de cooperation bilaterale. Les attaches militaires francais en Roumanie et roumains en France (1860-1940)*. Bucarest: Edition Militaires, 2003. 319 p. ISBN: 973-32-0644-X.
11. HAYNES, Rebecca. *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*. Iași: Editura Polirom, 2003. 200 p. ISBN: 973-681-324-X.
12. HITCHINS, Keith. *România 1866-1947*. București: Editura Humanitas, 1996. 664 p. ISBN:978-973-50-3922-6.
13. NOUZILLE, Jean. Aspectul militar al relațiilor franco-române între anii 1919 și 1939. În: „*Revista română de studii internaționale*”, anul XXV, nr.3-4 (113-114), mai-august 1991. 289 p.
14. OTU, Petre. *Îmbrățișarea anacondei. Politica militară a României în perioada 1 septembrie 1939 – 22 iunie 1941*. București: Editura Militară, 2006. 303 p. ISBN: 973-32-0725-X.
15. PORCHET, Alain. La cas roumain...20 ans après. În: „*La fin de la Première Guerre mondiale et la nouvelle architecture geopolitique européenne*”, sous la direction de George Cipăianu – Vasile Vesa. Cluj: Presses Universitaires de Cluj, 2000. 354 p. ISBN: 973-5950987.
16. TALPEȘ, Ioan. *Diplomație și apărare. Coordonate ale politicii externe românești. 1933-1939*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988. 354 p.
17. WATTS, Larry W., *O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă. 1918-1941*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1993. 438 p. ISBN:973-9155-41-3.